

REPUBLICANES ESPANYOLES A RAVENSBRÜCK

- Títol: Republicanas a Ravensbrück
- Curs: 2n Batxillerat B
- Institut cubelles
- 9 de Desembre de 2020
- 2020-2021

CATALÀ

El meu treball tracta de les dones espanyoles que van ser enviades al camp de concentració nazi Ravensbrück, he parlat de la història del camp com era aquest camp, les deportades més influents a més d'esmentar la importància de la memòria històrica. Finalment he pogut concluir el meu treball amb entrevistes a familiars de les supervivents d'aquest camp.

CASTELLÀ

Mi trabajo trata de las mujeres españolas que fueron enviadas al campo de concentración nazi Ravensbrück, he hablado de la historia del campo, como era, las deportadas más influyentes y la importancia de la memoria histórica. Finalmente he concluido mi trabajo con entrevistas a familiares de las sobrevivientes de este campo.

ANGLÈS

My work deals with the Spanish women who were sent to the Nazi concentration camp Ravensbrück, I have talked about the history of the camp, as it was, the most influential deportees and I have talked about the importance of historical memory. I have finally concluded my work with interviews with relatives of the survivors of this camp.

INDEX

Introducció	4
1. L'exili	5
1.1 L'exili cap a França	5
1.2 Com van arribar a camps de concentració nazis	6
2. El camp de concentració Ravensbrück	6
2.1 Història del camp	6
2.2 Parts del camp	7
2.3 Primeres presoneres	10
2.4. Experimentació amb dones	10
2.4.1 Herta Oberheuser	11
2.5 Guardianes de Ravensbrück	12
3. Espanyoles a Ravensbrück	13
3.1 Símbols	13
3.2 Treballs forçosos	13
3.3 Neus Català	14
3.4 Secundina Barceló.	15
3.5 Alfonsina Bueno Vela.	16
3.6 Dolors Casadellà	17
3.7 Conxita Grangé Veleta	19
3.8. Mercedes Nuñez Targa	20
4. Alliberació del camp.	22

4.1. 30 d'abril de 1915	22
4.2 Els judicis de Nuremberg	22
4.2.1 El judici de Ravensbrück	23
4.3 El camp de concentració del que ningú parla	24
4.4 La lluita de les supervivents	25
5. Després de l'horror	25
5.1. Oblit, humiliació i despreci	25
5.2. El silenci d'Espanya davant la barbàrie.	26
6. La lluita per recuperar la memòria	27
6.1 Memòria històrica	27
6.1.2 Llei de memòria històrica	28
6.2. Amical de Ravensbrück	29
7.Part pràctica, entrevistes.	30
7.1 Gabriela Grangé, neboda de conxita Grangé	30
7.2. Eloina Fanjul, filla d'Olvido Fanjul.	32
7.4. Marie-Christine Jené, filla de Monique Jené.	34
7.5. Anna Tuneu, membre de l'amical de Ravensbrück	34
7.6. Entrevista a Juan Carlos Collado Jiménez	36
Conclusió	37
Agraïments.	39
Fonts d'informació	40
Annexos	41

Introducció

HIPÒTESIS: Són les dones republicanes de Ravensbrück les oblidades dels oblidats?

Quan em van dir que havíem d'escollir un tema per al treball de recerca, el primer que em va venir al cap va ser que el volia fer dels exiliats de la guerra civil als camps de concentració encara que no estava del tot convençuda perquè és un tema que fa molta gent, però finalment després de parlar amb alguns dels meus professors ho vaig tenir clar, i a l'hora de centrar més el tema, investigant vaig decidir fer-ho del camp de Ravensbrück i les Espanyoles que van anar a parar allà. El que em va fer voler investigar sobre el tema, és el fet que la memòria d'aquestes persones s'està perdent i crec que això no ens ho podem permetre, vull investigar perquè recordant el que va passar és l'única manera d'evitar que torni a succeir, ja que per desgràcia moltes de les persones que van sobreviure als camps avui dia no estan vives o són molt grans. Hem de seguir la lluita que van començar aquestes dones valentes a les quals no se les va creure per mantenir el record d'aquell horror i que la gent sigui conscient del que no pot tornar a passar mai més. També és un tema que ens toca molt de prop, ja que els nostres avis o besavis van viure sigui en la seva pròpia pell o a gent propera a ells, per això aquesta és una lluita de tots.

Amb aquest treball vull exposar el que van viure les dones Espanyoles al camp de Ravensbrück i tot el que van haver de patir, i com després d'haver patit aquell horror es va dubtar de la seva paraula.

El meu objectiu és posar un granet de sorra per ajudar a fer memòria i recordar a les valentes dones que van ser víctimes d'accions inhumanes i el franquisme va voler ocultar. Per les que no ho van poder explicar i les que si ho van aconseguir, per totes elles, recordarem la història.

1. L'exili

1.1 L'exili cap a França

La Guerra Civil Espanyola es va iniciar a 1936, enfrontant a franquistes i republicans. Després de 3 anys de guerra, a 1939 el bàndol franquista va obtenir la victòria, fent que molta gent d'arreu del país, marxés per por a les represàlies i al règim que s'instauraria.

Durant la guerra, quan l'exèrcit franquista anava guanyant territoris del país, molts ciutadans van dirigir-se cap a Catalunya que seguia sent republicana.

Fig 1. Imatge que mostra Espanyols de camí a l'exili. Procedent de <https://www.publico.es/uploads/2019/01/14/5c3cb8437804d.jpg>

Quan Catalunya va caure, milers de persones van dirigir-se a França, on a l'arribar es van trobar les fronteres tancades, fins que a la nit del 27 i 28 de gener les autoritats franceses van permetre l'entrada de dones i nens, tres dies després a ferits i finalment es va permetre l'accés a homes civils i militars. Tots ells van ser distribuïts en diversos departaments francesos i entre l'1 i el 10 de Febrer 114.000 nens, dones i vells van sortir dels camps dels Pirineus orientals i van anar cap a l'interior de França a centres d'acollida improvisats, mentre que els homes civils i els militars van ser traslladats a camps de concentració construïts precipitadament.

1.2 Com van arribar a camps de concentració nazis

Després de la victòria franquista, la majoria d'Espanyols Republicans que van fugir cap a França van servir a l'exèrcit Francès durant la Segona Guerra Mundial i van ser capturats pels nazis i enviats a camps de concentració, mentre que d'altres van formar part de la resistència i van ser detinguts per la Gestapo i conduïts als camps.

Fig 2. Dones Espanyoles a la resistència Francesa. Procedent de <https://i1.wp.com/www.loquesomos.org/wp-content/uploads/2017/06/femme-s-dans-la-Re%CC%81sistance-franc%CC%A7aise-loquesomos.jpeg?resize=480%2C300>

2. El camp de concentració Ravensbrück

2.1 Història del camp

El camp estava situat al nord de Berlín, en uns terrenys que eren propietat de Heinrich Himmler.

Les SS van manar construir el camp a 1939, era el major camp de concentració de dones a territori Alemany construït a la Segona Guerra Mundial.

L'abril de 1941 es va incorporar un camp d'homes, que també es trobava sota les ordres del comandant del camp de dones. El juny de 1942 es va afegir al recinte l'anomenat «Camp preventiu de menors d'Uckermark» per a dones adolescents i nenes. El camp de concentració de dones es va ampliar contínuament fins a 1945.

Dins dels murs de camp es va crear un «recinte industrial» amb tallers de producció per a “treballs tradicionals de dones”. Al recinte del camp de concentració, l'empresa Siemens & Halske va construir 20 naus industrials, on els presoners van haver de fer treballs forçats a partir de finals de l'estiu de 1942.

A finals de 1944, les SS van construir una cambra de gas al camp, on entre finals de gener i abril de 1945, van asfixiar amb gas a aproximadament 6.000 presoners.

2.2 Parts del camp

Per entendre tot el que es va patir en el camp de concentració de Ravensbrück, primer hem de saber com era el camp. Les parts més importants de Ravensbrück eren:

1. Comandància: Era la seu de direcció del campament de les SS i de l'administració del camp. A la planta baixa es trobava la secció política i la censura del correu. En el primer pis estaven les habitacions del comandant i les seccions administratives del camp.

Fig 3. Comandància de Ravensbrück. Procedent de https://www.amicalravensbruck.org/wp-content/uploads/2018/12/Campo_de_Concentracion.pdf

2. Entrada i lloc de guàrdia: Estava l'entrada al camp de concentració i al costat hi havia una porta separada per al personal de guàrdia, que servia per controlar a totes les persones que entraven i sortien.

Fig 4. Entrada a Ravensbrück. Procedent de https://www.amicalravensbruck.org/wp-content/uploads/2018/12/Campo_de_Concentracion.pdf

3. Camp de presoners: És la zona central del camp que va anar-se ampliant, a 1945 va acabar tenint cinc fileres de barracons en quatre carrers del camp.

Fig 5. Camp de presoners. Procedent de https://www.amicalravensbruck.org/wp-content/uploads/2018/12/Campo_de_Concentracion.pdf

4. Barracons: Les presoneres estaven distribuïdes en diferents barracons segons si eren jueves, si estaven malaltes o si treballaven a la infermeria. Però tots tenien condicions antihigièniques on normalment agafaven malalties.

Fig 6. Imatge d'un barracó. Procedent de

https://www.amicalravensbruck.org/wp-content/uploads/2018/12/Campo_de_Concentracion.pdf

5. Bloc penal: Aquest bloc estava separat per un filat de la resta del recinte. Les condicions de vida eren pèssimes a causa de les restriccions de menjar i el treball que era especialment dur.

6. Recinte industrial: Les presoneres havien de fabricar uniformes per a altres presoneres i per les SS. Hi havia sastreries, tallers de teles...

7. Edifici de cel·les: Era el lloc on es feia el terror, comptava amb 78 cel·les. Era el lloc on els membres de les SS, maltractaven i s'excedien amb les presoneres. Un exemple és Dorothea Binz, guardiana nazi de Ravensbrück, que va matar prop de 100.000 presoneres fent-les patir en aquest edifici, també anomenat búnquer.

8. Cambra de gas: A finals de 1944, les SS van fer instal·lar una cambra de gas, a un barracó al costat del crematori. Allà van ser assassinades prop de 6.000 presoneres.

Fig 7. Imatge de la cambra de gas de Ravensbrück. Procedent de https://www.amicalravensbruck.org/wp-content/uploads/2018/12/Campo_d_e_Concentracion.pdf

9. Passadís d'afusellament: Era un passadís situat entre els garatges i el mur del camp en el qual s'executava a les presoneres, no està demostrat per fonts històriques, però molts testimonis asseguren haver sentit trets.

10. Estació de Fürstenberg: Va ser el lloc per als transports de presoners amb origen i destí, el camp de Ravensbrück.

2.3 Primeres presoneres

La majoria de les primeres 2.000 presoneres eren Alemanyes que s'havien oposat a Hitler, entre elles hi havia un grup de 500 testimonis de Jehovà moltes venien del camp de concentració de Lichtenburg i van ser traslladades a 1939.

Entre 1939 i 1945 van ingressar aproximadament 132.000 dones i nens, 20.000 homes i 1.000 nenes adolescents. Tots ells procedien de més de 30 nacions, el major nombre procedia de Polònia (36%) seguidament dels precedents de la Unió Soviètica (21%), el Reich Alemany incloent Àustria (18%), Hongria (8%), França (6%), Txecoslovàquia (3%), els països del Benelux (2%) i Iugoslàvia (2%)

2.4. Experimentació amb dones

Una de les coses que distingeix a Ravensbrück d'altres camps de concentració nazis van ser els experiments mèdics que es van dur a terme a partir de l'estiu de 1942. Els metges de les SS van experimentar amb el tractament de ferides amb diverses substàncies químiques per prevenir

infeccions, van provar mètodes de trasplantament d'ossos utilitzant amputacions, van esterilitzar a dones i nens, van experimentar amb embarassos, se les va fer perdre la menstruació i alteraven el sistema hormonal, van ferles patir malalties venèries per estudiar els seus efectes, van tallar-les ossos, músculs i nervis per infectar-los amb bacteris i provar medicaments.

Moltes dones van morir a causa d'aquests experiments i les que van sobreviure van patir mals físics permanents.

Fig 8. Imatge de les conseqüències dels experiments mèdics. Procedent de <https://nuevarevolucion.es/wp-content/uploads/Captura-3.png>

2.4.1 Herta Oberheuser

Herta Oberheuser va ser una doctora que va estar a Ravensbrück i que va du a terme gran part dels experiments explicats anteriorment. Els seus van ser els experiments més dolorosos i perversos practicats als camps de concentració. A més d'experimentar i fer patir a dones amb els seus experiments, també va fer-ho amb nens, als quals injectava oli per a després extirpar-los òrgans i membres vitals, les seves víctimes eren conscients dels seus efectes fins l'últim moment.

Als judicis de Nuremberg Herta va ser l'única dona que va ser sentenciada a 20 anys de presó, encara que va aconseguir la llibertat en 10 anys per bona conducta. Després va tornar a exercir medicina com metge de família fins que va perdre la llicència quan una supervivent de Ravensbrück la va reconèixer.

2.5 Guardianes de Ravensbrück

Ravensbrück es va fer famós per fer d'escola per tots els guardians i guardies de les SS. Aprenien les diferents formes de pegar, assassinar als presos a més de tot el referent als forns crematoris. Totes les Alemanyes que anaven allà estaven destinades a maltractar i matar a les presoneres d'una forma molt cruel.

Un exemple d'aquest ensenyament és Dorothea Binz, destinada a ser guardiana de Ravensbrück amb només 19 anys, va ser una de les dones més cruels i sanguinàries del camp. Se la coneix pel seu plaer per colpejar fins a l'extenuació a recluses i inclús esquarterar a les recluses amb una destal.

Fig.9. Imatge de Dorothea Binz procedent de:

<https://www.google.es/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Ftwnews.es%2Fes-news%2Fdorothea-bin-z-y-su-placer-malevolo-en-el-campo-de-ravensbruck&psig=AOvVaw2W5ul8fiAhRvbTTjeCS4qt&ust=1607552679275000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0QjhxqFwoTCKjtisu2v-0CFQAAAAAdAAAAABAL>

També va anar a parar a Ravensbrück Irma Grese, abans d'arribar a Ravensbrück va passar per Auschwitz. Va ser una de les dones guardies més cruels de la Segona Guerra Mundial. Va ser coneguda per llençar a les preses als gossos, abusos sexuals, tortures a nens i per donar pallisses amb un llatic.

Veient la classe de guardies que hi havia a aquest camp i totes les activitats inhumanes que van practicar amb les presoneres, podem fer-nos a la idea de l'infern que van patir les preses.

3. Espanyoles a Ravensbrück

3.1 Símbols

Totes les preses del camp portaven una insígnia per diferenciar-les de la resta de preses, les Espanyoles portaven un triangle invertit de color vermell, que significava preses polítiques.

«El triangle vermell era un motiu d'orgull per totes les espanyoles que van ser deportades per defensar les seves idees i lluitar per les llibertats.» Teresa del Hoyo.

3.2 Treballs forçosos

Les dones eren explotades i sotmeses a treballs forçosos a fàbriques dedicades, en la seva majoria a la producció armamentística.

«Com les obligaven a fabricar armes que estaven destinades a matar als seus familiars, amics o companys de la resistència, van fer boicot al procés d'elaboració sempre que les va ser possible. Produïen més lentament, posaven menys pólvora a les bales o escopien sobre la pólvora introduïda a la bala, inclús alteraven la pólvora amb altres elements sempre que podien»

va descriure la secretaria de l'amical de Ravensbrück pel diari ABC.

3.3 Neus Català

Neus Català i Pallejà va néixer el 6 d'octubre de 1915. Des de molt jove va treballar pel sindicat Agrícola en tasques administratives. A setembre de 1936 es va afiliar a la joventut del Partit Socialista Unificat de Catalunya on durant la guerra va ser ascendida a cap sanitària a una colònia de nens refugiats a Premià de dalt.

En arribar les tropes franquistes a Catalunya es va dirigir amb més de 180 nens a França. Va iniciar contactes amb la resistència de Turnac on va conèixer el seu marit, Albert Roger amb qui va casar el 29 de desembre de 1942 rebent la nacionalitat francesa.

La seva activitat en la resistència francesa consistia a fer d'enllaç, portar missatges, documents i armes.

L'11 de novembre de 1943 ella i el seu marit van ser detinguts, interrogats i condemnats a cadena perpetua. Neus va ser enviada al camp de Compiègne fins a la seva deportació al camp de Ravensbrück. Allà va ser registrada com Neige Roger i com presonera política francesa.

L'11 d'abril de 1944 va ser enviada al camp exterior d'Holleischen, avui dia a la República Txeca, sota administració del camp de concentració de Flossenbürg, on va estar fins al seu alliberament treballant a la fabricació d'obusos antiaeris. Va ser repatriada a França, on va estar a diversos centres de deportació fins a la seva tornada a casa.

El seu marit va morir uns dies després del seu alliberament.

Va estar en cases de repòs on va conèixer el seu segon marit Felix Sancho amb qui va tenir 2 fills: Margarida i Lluís.

Des de l'exili va continuar la seva lluita contra la dictadura de Franco coordinant la Unió de Dones de Catalunya i la Unió de Dones Antifeixistes Espanyoles. Paral·lelament va participar en la fundació del comitè internacional de Ravensbrück.

Quan va morir Franco, va tornar a Espanya, alternant amb estances a França on estaven els seus fills.

El 2005 va fundar l'amical de Ravensbrück a Espanya.

També va recollir els testimonis de les seves companyes que com ella van estar deportades en un llibre anomenat "Memorial de dones Espanyoles a la Segona Guerra Mundial".

Va ser guardonada amb la creu de Sant Jordi a 2005 i a 2006 escollida catalana de l'any.

Finalment Neus Català va morir el 13 d'abril de 2019.

3.4 Secundina Barceló.

Secundina Barceló va néixer el 7 de desembre de 1914 a Veguillas de la Sierra, Terol, però de molt petita es va traslladar a Barcelona amb els seus pares. De jove es va afiliar a la UGT (Unió General de Treballadors d'Espanya) i durant la guerra va formar part del comitè. Amb la retirada es va exiliar a França amb el seu company Rafael Laborda.

Va col·laborar amb la resistència juntament amb Rafael, però ell va estar destinat a la Bretanya per organitzar grups del PSUC. Secundina es va quedar sola a Orleans amb el seu fill.

Secundina va ser detinguda el 19 de juliol de 1944 i durant dues setmanes va ser torturada per la Gestapo, tot i haver estat sotmesa a tortures no van obtenir cap informació. Després dels interrogatoris estava en molt mal estat i va ser traslladada a la presó de Fresnes.

El 15 d'agost de 1944 es va formar un gran convoy a l'estació de Pantin (París) format per 1.654 homes i 543 dones. Van emprendre el viatge en vagonets de guanyat. El 20 d'agost els homes van ser desembarcats a Buchenwald i les dones van continuar la ruta cap a Ravensbrück.

Coneixem el testimoni de Secundina gràcies al llibre de Neus Català, llibre en el qual explica que Secundina va estar un mes fent treballs forçosos fins que va

ser traslladada a un nou destí amb intenció d'utilitzar en una fàbrica de material de guerra. Va estar a diferents comandaments externs on va fer treballs en condicions inhumanes.

Amb l'avenç dels aliats els nazis van evacuar el camp on es trobava Secundina. Va ser repatriada a França.

3.5 Alfonsina Bueno Vela.

Alfonsina va néixer a Zaragozana de Moros el 26 de gener de 1915, era filla de Miguel Bueno, un anarquista molt actiu a la comarca del Berguedà durant la república i la guerra civil. Es va casar amb Josep Ester el gener de 1932 al saber que estava embarassada.

Josep va ser un anarcosindicalista que en esclatar la guerra es va allistar voluntari a la columna de terra i llibertat i va participar en els fronts de Madrid i Aragó. El germà d'Alfonsina també era d'ideologia anarquista i militant de la CNT.

Tots es van veure obligats a exiliar-se i a 1940 Alfonsina, el seu pare i el seu marit van entrar a formar part de la xarxa d'evasió que comandava Francisco Ponzán. El 30 d'octubre de 1943 la Gestapo va detenir al seu marit i al seu pare i el 2 de novembre la van detenir a ella, tots van ser empresonats a la presó de Saint Michel de Toulouse.

Al llarg del mes d'abril tots tres van ser deportats des de Compiègne cap a Mauthausen i el 18 d'agost el pare d'Alfonsina va ser assassinat a una cambra de gas.

Alfonsina va ser deportada a Ravensbrück als vagons de càrrega d'un convoy. En arribar va ser dirigida a l'infermeria on li van injectar al coll de l'úter un líquid que va afectar la seva salut per sempre.

A principis del mes de març els nazis van evacuar el camp de Ravensbrück i a Alfonsina, juntament amb 2500 dones les van enviar a Mauthausen on es va poder retrobar amb el seu marit.

El 22 d'abril van ser evacuats per la creu roja internacional i van tornar a França.

Després de ser alliberats els hi van seguir anys d'exili i patiment. A 1947 Josep i Alfonsina es van separar. Ella mai es va recuperar de la malaltia que va contraure al camp a causa de la injecció.

Va ser condecorada per les autoritats britàniques, nord-americanes i franceses. Finalment va morir a Toulouse a 1979.

3.6 Dolors Casadellà

Va néixer a Lleida el 27 de juny de 1918. El seu pare era d'origen pagès i sempre havia votat a la dreta. Quan era jove va demanar l'admissió a un sindicat de la FETE de Lleida que organitzava un grup sanitari que sortiria cap al front. Després va ser enviada al congrés de les JSUC a Barcelona.

Ella era l'única "roja" de la seva família. A 1936 formava part de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya a Lleida.

Al front va conèixer al seu marit, Gener i es van casar l'any 1938 a Molins de Rei.

Va travessar la frontera i va arribar a Rennes embarassada de quatre mesos i encara no tenia 20 anys. La van entrar a un tren i van voler tornar-la a Espanya, però a Burdeos quan van fer una parada, va baixar del tren amb altres companyes i van cridar que no volien tornar i finalment va acabar al camp d'Argelers on va veure morir a la seva filla amb només tres mesos.

A març de 1940 va sortir del camp i la van venir a buscar les dones dels Sindicats Catòlics per treballar al camp. Va anar a parar a un poble prop de Compiègne i allà va conèixer a una dona que li va dir que marxés a Mèxic. Però quan estava a punt d'aconseguir el bitllet de vaixell els alemanys van ocupar la zona i no va poder marxar.

La unió nacional a la qual pertanyia es va organitzar per procurar que els que anaven a les muntanyes a fer la resistència no els faltes menjar i que els grups de combat tinguessin contacte entre ells. El 20 d'agost de 1942 els francesos la van detenir, la van acusar d'atemptar contra la seguretat de l'Estat i d'infringir una llei del segle anterior sobre els estrangers. Va ser condemnada a dos anys de presó. Va tindre diftèria, una malaltia infecciosa i la van portar a l'hospital de Lyon. Quan va estar curada la van tornar a aquella mateixa presó. Després va ser traslladada a Marsella i més tard a Rennes on es va retrobar amb Carme Buatell i altres companyes.

A abril de 1944 va arribar a Ravensbrück, va ser traslladada a la barraca de les "inútils", jueves i els seus nens. Va ser enviada al comandament d'Holleischen a l'empresa d'armes automàtiques i la fàbrica de pólvora. On les deportades espanyoles van fer un important sabotatge.

En alliberar el camp, la readaptació va ser molt dura per ella, però amb l'ajuda del seu marit i el fet que no l'obliguessin a treballar va tirar endavant.

Durant els anys 70 i 75 va participar en el primer cens coordinat per Neus Català "Memorial de les Dones Espanyoles a la Resistència i la Deportació".

3.7 Conxita Grangé Veleta

Conxita Grangé va néixer el 6 d'agost de 1925 a Espuy (Pallars Jussà). Amb dos anys va ser portada a casa dels seus oncles a causa d'una malaltia de la seva mare i es va criar a Toulouse.

Quan va començar la Guerra Civil, la família es va traslladar a Catalunya per lluitar al costat de la república. Quan la guerra va acabar, la família va tornar al sud de França.

El seu oncle es va posar al servei de la resistència Francesa de l'Ariège. Allà va aconseguir el permís per obrir un negoci d'explotació forestal i va contactar amb una brigada de guerrillers espanyols però, va haver de fugir perquè el

buscava la Gestapo i es va refugiar a Andorra per seguir treballant per la resistència.

Conxita es va unir a la resistència i van fer d'enllaç per als guerrillers de la col de Py on treballaven de dia i sabotejaven de nit.

El 24 de maig de 1944 a les nou del matí van rodejar la casa on vivia la família de Conxita. Les tres dones de la família van ser interrogades a la presó de Foix i després entregades a la Gestapo.

Uns dies més tard les van posar en l'anomenat tren fantasma on traslladaven homes i dones cap a Alemanya. El 2 de setembre de 1944 van arribar a Alemanya després de tres mesos en tren. Primer les dones van ser enviades a Dachau durant una setmana i després el 9 de setembre van ser enviades a Ravensbrück.

Quan Ravensbrück va ser destruït per l'aviació aliada totes les dones van ser portades a un subterrani durant tres dies i després les van portar al camp d'Oranienburg, però el camp estava destruït així que van acabar a Köpernick treballant per fer trinxeres i artilleria per defensar Berlín. Moltes van morir del cansament, de 82 dones que havien sortit del camp, només quedaven 22 que seguien vigilades per les SS. Una nit Conxita i altres dones, es van refugiar sota un pi per protegir-se del fred, aquella mateixa nit les SS van matar a les dones que quedaven vives mentre dormien i l'endemà com a elles no les havien vist van fugir i les va trobar un tanc Rus que les va portar a les files americanes i després van tornar a França.

El seu oncle Jaume Veleta va tornar d'Andorra i va establir un negoci d'asseradores a Tarbes, sud de França. Conxita es va casar a 1946 i a 1947 va néixer el seu primer fill, el qual va morir a 1991 d'un atac de cor. A 1955 va néixer el seu segon fill, Christian.

Conxita va rebre moltes condecoracions; la Legió d'honor del govern Francès, la Medalla al Mèrit Nacional, la Creu de Guerra, la Medalla de la Resistència, la Medalla Militar i té el grau militar de Sargent el qual li van donar a totes les dones que van fer d'enllaç a la resistència.

Finalment, Conxita sent l'última de les supervivents espanyoles de Ravensbrück, va morir l'agost de 2019 a Toulouse.

3.8. Mercedes Nuñez Targa

Mercedes Nuñez va néixer a Barcelona el 16 de gener de 1911. Durant la República va fer de secretària de Pablo Neruda (Consol de Xile a Espanya).

Es va afiliar a les Joventuts Socialistes Unificades i més endavant al Partit Socialista Unificat de Catalunya.

Quan la guerra va esclatar va fer feines burocràtiques a la seu del comitè central del PSUC i de la UGT i a finals de gener de 1939 el partit comunista li va encomanar la reorganització del partit a Coruña. Va ser detinguda a Hercúlia el 10 de novembre de 1939 i traslladada a la presó de dones de Betanzos, més tard a la provincial d'A Coruña i finalment el 6 de març de 1940 a la presó de les vendes a Madrid.

El 25 d'octubre de 1940 va ser sotmesa a un consell de guerra i va ser condemnada a 12 anys de presó per auxili a la rebel·lió.

A causa d'un error burocràtic, és posada en llibertat provisional i obté l'autorització per fixar la seva residència a Barcelona. Un cop allà agafa contacte amb unes persones que l'ajudaran a fugir de manera clandestina a França (ja que en 15 dies havia de presentar-se davant de l'autoritat judicial).

A setembre de 1942 creua els Pirineus amb una identitat falsa i és detinguda i tancada a la presó de Perpignan sota l'acusació de pas clandestí de la frontera.

A gener de 1943 s'incorpora a la resistència francesa i treballa a les cuines de l'Estat major de les forces d'ocupació nazis a Carcassonne i la seva casa servirà de lloc d'estança dels guerrillers i col·labora en la falsificació de documents per aquests.

El 25 de maig de 1944 és detinguda per la Gestapo amb 11 dels seus companys. Va ser sotmesa a un interrogatori violent i després enviada al fort de Romainville als afores de París, anant cap a la deportació cap al camp de concentració de Saarbrücken, després a Ravensbrück i finalment al Comandament HASAG de Leipzig juntament amb set republicanes Espanyoles. En aquest comandament va participar en sabotatges.

El 14 d'abril de 1945 és alliberada.

El 27 de juliol de 1945 a Carcassonne va tenir lloc el judici contra el seu torturador de la Gestapo, René Bach.

Va rebre per part del govern Francès diverses condecoracions.

En el seu exili, va tornar a la seva activitat militant participant en nombrosos congressos per Europa, oferint el seu testimoni.

Des de l'exili a 1968, va participar en la creació del Partit Comunista de Galícia.

A 1975 va tornar a Espanya i va dedicar la seva vida a lluitar contra l'oblit.

Mercedes Nuñez Targa mor el 4 d'agost de 1986 a Vigo.

A finals de 2016 l'editorial renacimiento de Sevilla va publicar "el valor de la memòria" una obra que recull els seus escrits de "Cárcel de Ventas" i "Destinada al Crematori"

4. Alliberació del camp.

4.1. 30 d'abril de 1915

El 30 d'abril de 1945 l'exèrcit roig va alliberar el camp de concentració de Ravensbrück, on van trobar prop de 2.000 presoneres malaltes i desnodrides que havien estat abandonades pels soldats nazis.

Encara haver estat alliberades, el patiment de moltes de les dones que van estar al camp va seguir, ja que a causa de la reclusió els maltractaments i moltes d'elles dels experiments mèdics van acabar morint setmanes, mesos i anys després de ser alliberades.

Les espanyoles alliberades no tenien on anar, ja que totes les altres presoneres tornaven al seu país, però a Espanya seguia la dictadura de Franco, pel que no van poder tornar. Van estar a llocs d'acolliment temporal com ara l'hotel Lutècia.

4.2 Els judicis de Nuremberg

Els judicis de Nuremberg van ser un conjunt de processos jurisdiccionals duts a terme per les nacions aliades en les quals es van determinar i sancionar als dirigents, funcionaris i col·laboradors del règim nacionalsocialista d'Adolf Hitler.

Els judicis es van dur a terme al palau de la justícia de Nuremberg, es va escollir aquest palau pel seu simbolisme, ja que va ser el lloc on el partit nazi va concentrar més públic durant els seus mítings i perquè va ser el lloc on es van promulgar les lleis racials contra els jueus a 1935.

Aquests judicis van començar el 20 de novembre de 1945 per jutjar els crims de guerra, pau i contra la humanitat per part de la cúpula nazi.

Aquests judicis van ser innovadors i establien les bases del dret internacional, ja que anteriorment als vençuts no se'ls jutjava per què ja havien perdut una guerra.

Als judicis, la majoria d'acusats van admetre la seva culpa i van declarar que seguien ordres d'una autoritat superior.

Els que van estar involucrats directament en els assassinats van rebre les penes més dures, 12 nazis van ser condemnats a pena de mort.

Altres persones que van tenir un paper clau a l'holocaust com ara funcionaris governamentals i executius empresarials que van utilitzar als presoners dels camps per fer treballs forçosos van rebre sentències curtes o cap mena de càstig.

Encara que van jutjar a molts dels nazis culpables de l'holocaust, el major culpable, Adolf Hitler s'havia suïcidat i altres culpables van escapar a l'estranger.

Fig 9 procedent de:

<https://www.elmundo.cr/wp-content/uploads/2018/08/juicios-de-Nuremberg.jpg>

4.2.1 El judici de Ravensbrück

Entre 1946 i 1948 els tribunals militars britànics van jutjar als membres del personal del camp de concentració Ravensbrück, incloses les autoritats de les SS i funcionaris del camp.

El tribunal va culpar a deu autoritats de les SS i funcionaris del camp, 9 d'ells van ser condemnats a pena de mort (molts se'n van suïcidar abans), entre ells estava Dorothea Binz i Grete Boesse. Per altra banda Henrich Peters va ser condemnat a 15 anys de presó.

Els tribunals soviètics a la seva zona no van presentar càrrecs individuals contra els acusats i encara que van ser condemnats a penes de presó la majoria van ser indultats o van sortir aviat de presó a mitjans dels anys 50.

Altres guàrdies van ser jutjats pels tribunals d'Alemanya de l'Est a la dècada de 1950 i condemnats a presó.

4.3 El camp de concentració del que ningú parla

Ravensbrück, tot i ser un dels primers camps de concentració que es va instal·lar, haver retingut a 130.000 dones, matat o fer morir per les inhumanes

condicions del camp a entre 30.000 i 50.000. Ravensbrück sempre ha estat desconegut.

"Ravensbrück era una història amb la qual m'havia topat i em vaig assabentar que era quasi desconeguda." Sara Helm a una entrevista per la BBC.

Ravensbrück va ser un camp de concentració per cometre crims contra les dones, ja que van ser crims específics de gènere com ara avortaments forçats, esterilització, prostitució forçosa...

A la fase final del camp, molt després que s'hagués suspès l'ús de cambres de gas a l'Est, es va construir una a Ravensbrück. Va haver-hi una exterminació de 6.000 dones, va ser l'última exterminació massiva a la història nazi i ha estat en gran manera oblidada o ignorada.

La gran qüestió és la següent; com ha pogut ser oblidat, ignorat o com podem tenir tan poca informació d'un camp on es van fer tants horrors. Un dels motius principals, és que després dels judicis per crims de guerra va començar la Guerra Freda, la cortina de ferro va caure i Ravensbrück va quedar a l'altre costat (a l'oriental), de manera que va quedar "amagada" d'occident.

Els que estaven a l'est no van oblidar Ravensbrück, però el van presentar com un centre de resistència comunista i això va fer desaparèixer el record de les dones occidentals i les jueves de la història.

4.4 La lluita de les supervivents

En ser alliberades del camp de Ravensbrück moltes republicanes espanyoles no van poder tornar al seu país, ja que a Espanya hi havia la dictadura de Franco. Això va fer que el seu testimoni tardés més a ser conegut.

Si coneixem que va haver-hi dones republicanes als camps nazis, és gran part gràcies a Neus Català, ja que a 1975 durant un congrés de represaliats a París a una periodista i escriptora anomenada Montserrat Roig, li va cridar l'atenció

l'accent de Neus, i a l'acabar el seu discurs li va preguntar si va estar a Ravensbrück i que si coneixia a més dones que hi havien estat, ja que ella estava escrivint el llibre "catalans als camps nazis" i cap dels represaliats als quals havia entrevistat li havia parlat que als camps de concentració també hi havia dones republicanes.

Totes i cada una de les dones que van estar al camp i van explicar el succeït van contribuir a la lluita contra tots els que van mirar cap a una altra banda. Però en aquesta lluita destaca Neus Català, que va lluitar i treballar per la memòria de les dones tota la seva vida.

5. Després de l'horror

5.1. Oblit, humiliació i despreci

Pels nazis les dones eren necessàries per als treballs domèstics i per reproduir-se, això va fer que la humiliació de les dones que van ser víctimes del nacionalsocialisme patissin el doble pel fet de ser dones i ser enemigues de Hitler, qui volia que les dones a Ravensbrück perdessin la dignitat, el que va fer que a més de lluitar per sobreviure a les condicions dels camps haguessin de lluitar per no perdre la seva dignitat.

Les dones que van estar tant a Ravensbrück com a qualsevol altre camp van patir els mateixos horrors que els seus companys homes a altres camps de concentració afegint les tortures i els experiments pel fet de ser dones, tot i això les dones sempre van ser tractades com éssers inferiors en la lluita antifeixista i com a dones.

Després de la Segona Guerra Mundial, França va explicar la història de la resistència que va obviar la participació estrangera en l'alliberament de França, convertint-se així en el protagonista indiscutible de la lluita contra el nazisme. La participació dels homes republicans Espanyols que van ajudar la resistència

va ser ignorada, la de les dones ha estat silenciada, convertint-les en protagonistes invisibles d'una història que va ser oblidada.

Posteriorment en la historiografia francesa els exiliats republicans van estar silenciats i en part oblidats, ja que va resultar més còmode explicar l'alliberament de França amb Francesos i Americans amb fets com el desembarcament de Normandia que no pas dir que havia estat gràcies al suport d'Espanyols els quals van estar tancats en platges com la d'Argeles.

5.2. El silenci d'Espanya davant la barbàrie.

Quan les dones que van sortir del camp de concentració van ser alliberades, Espanya encara estava sumida en la dictadura de Franco el qual molts investigadors i associacions de memòria històrica asseguren que s'assabentava de tot el que passava als camps de concentració nazis, ja que hi havia un triangle polític format per Francisco Franco, Adolf Hitler i Philippe Pétain, el líder de la França col·laboracionista. Sabem d'aquestes col·laboracions per diferents fets com que el 31 de juliol de 1938 la Gestapo i la policia franquista van signar un acord de col·laboració que incloïa l'intercanvi d'informació i l'entrega mútua de detinguts. També, quan Alemanya va envair França, Ramon Serrano Suñer el que era de moment ministre de la Governació franquista va enviar a Berlín llistats de dirigents republicans refugiats al país. Per altra banda, consta en uns telegrams enviats a aquest ministre, les autoritats Alemanyes van preguntar que havien de fer amb les dones, homes i nens i la resposta va ser "Cabria designar nominativament les persones que aquell ministeri desitgi que siguin portades a Espanya d'entre la massa de refugiats, desinteressant-nos totalment de la resta." Un mes després, el 6 d'agost arribaven a Mauthausen els primers espanyols. El règim franquista va estar informat en tot moment del que succeïa a Mauthausen i Franco podia decidir sobre la sort dels presoners.

Per tant, vista aquesta informació, és evident que el règim franquista no va fer res ni va donar explicacions sobre el que va succeir als camps, ja que tenien massa responsabilitat i culpa d'aquests actes.

Però un cop acabada la dictadura i encara avui que portem dècades de democràcia encara no s'ha reconegut de manera oficial el paper dels homes i dones en la lluita contra el feixisme.

6. La lluita per recuperar la memòria

6.1 Memòria històrica

El concepte "lluita per la memòria històrica" és un moviment sociocultural que va nèixer de la societat civil, per conscienciar a la població de la importància de la lluita contra el franquisme durant la guerra civil i la posterior dictadura. Té com a principal objectiu fer justícia, el que significa que parlem de reconeixement de les víctimes.

Tenim la necessitat i el deure d'establir la veritat històrica per fer justícia per les víctimes del franquisme i per totes les persones que van lluitar per la llibertat i van ser silenciades.

L'única manera de no tornar a viure un episodi de la història tan horrorós és saber el que va passar, ja que qui no coneix la seva història està condemnat a repetir-la.

La memòria històrica és el mitjà per fer les paus amb el passat, que no és el mateix que oblidar, hem de passar pàgina, però sempre recordant el que no es pot repetir. I la manera de fer-ho és exhumant tots els cossos que hi ha a les fosses, eliminant tota la simbologia franquista dels carrers i els espais públics i fent que la gent entengui que aquesta és una lluita de tots i que va independent de tota ideologia política, és la lluita de la llibertat contra la repressió i el silenci que s'ha creat després de la dictadura i no hi han bàndols, tots els espanyols hem de lluitar per la memòria dels que van lluitar per la llibertat.

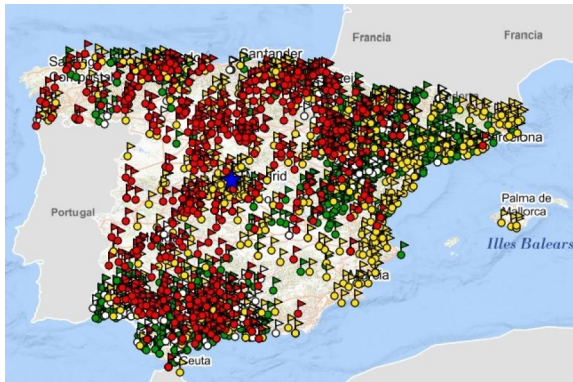

Fig.10: Mapa on observem les fosses

comuns a Espanya.

<https://fotografias.lasexta.com/clipping/cmsimages01/2019/02/26/A767D39F-D51B-4169-B208-6EBDFE6A8A89/69.jpg>

6.1.2 Llei de memòria històrica

La Llei de memòria històrica és una llei de l'ordenament jurídic Espanyol aprovada pel congrés dels diputats el 31 d'octubre.

Aquesta llei inclou el reconeixement de totes les víctimes de la Guerra Civil Espanyola i de la dictadura de Francisco Franco, però no l'obertura de les fosses comunes en les quals encara hi ha restes de represaliats.

D'aquestes exhumacions s'encarreguen entitats privades com l'Associació per la recuperació de la memòria Històrica entre d'altres.

L'ARMH va criticar que al preàmbul, el text afirma que la memòria de les víctimes del franquisme és personal i familiar, negant que els delictes del franquisme són comesos contra tota la societat i la humanitat i el deure de l'Estat és fer polítiques que garanteixin a les víctimes dels delictes més greus el seu dret a la veritat la justícia i la reparació.

6.2. Amical de Ravensbrück

La creació del comitè internacional de Ravensbrück té lloc en acabar la guerra, quan les que van ser presoneres del camp van ser testimonis en diversos processos judicials contra la direcció del camp, van decidir treballar juntes i a partir de 1948 van començar a fer una trobada periòdica per honrar la memòria de les deportades de Ravensbrück i crear un museu i un memorial.

El 1959 van deixar de reunir-se fins que van crear nous comitès d'altres camps de concentració, que van continuar amb el treball.

El 3 de febrer de 1965, al 20è aniversari de l'alliberament del camp es van reprendre les activitats del comitè Internacional de Ravensbrück i 17 comitès nacionals de diferents països europeus van decidir integrar-se al projecte.

Com a Espanya aquell any hi continuava la dictadura no hi havia delegació oficial, però les deportades Espanyoles sempre van estar representades per Neus Català, que assistia a totes les reunions des de la seva fundació. Neus, en la seva lluita va trigar 30 anys per aconseguir que Espanya tingués una cel·la dedicada a les presoneres.

L'amical de Ravensbrück és una associació que des del dia de la seva fundació el 2005, treballa per donar a conèixer i reivindicar la memòria de les dones que van ser deportades al camp de concentració de Ravensbrück i transmetre el seu llegat. Treballen per fer visible a les dones que van formar part de la lluita per la democràcia i la llibertat.

El treball que fan des de l'amical és fonamental per mantenir i transmetre el llegat de les supervivents del camp de Ravensbrück, ja que hem de conservar la memòria i visibilitzar tot el que van patir, però també el que van lluitar totes les deportades, ja que si no mantenim aquest record viu i molt present aquí a Espanya caurà en l'oblit i hem de recordar per aprendre i tenir molt present que el que van patir totes les dones als camps, per haver lluitat per la llibertat no pot tornar a passar.

7.Part pràctica, entrevistes.

7.1 Gabriela Grangé, neboda de conxita Grangé

Vaig fer una entrevista telefònica amb la Gabriela Grangé, neboda de la Conxita Grangé. En aquesta entrevista em va explicar la vida de la seva tieta, la qual no va tenir una vida gens fàcil, però davant tot des de petita va ser una dona molt forta. Amb un any i mig de vida va anar a viure amb el seu oncle el qual pertanyia a la república i en esclatar la guerra civil van marxar cap a França. La van agafar a Petany, ja que amagaven a un guerriller comunista anomenat Jesús Ríos, la Gestapo va entrar a la casa on vivien, van matar al guerriller i a ella, a la seva tieta i a la seva cosina les van interrogar 7 vegades, les van apallissar i no van aconseguir cap informació. Les van portar al tren fantasma on va estar 2 mesos fins a arribar a Ravensbrück.

Amb el número 82470, Conxita va estar al camp, on la van menysprear, apallissar i va ser tractada com si no fos persona. L'experiència que més la va marcar i que va recordar sempre va ser haver de veure com assassinaven als nens i els hi colpejaven el cap contra la paret fins que morien, moltes experiències no les va explicar, però aquesta no la podia suportar.

Va ser enviada a treballar a una fàbrica d'armament on ella i altres dones boicotejaven l'armament perquè no sortís perfecte. Fins i tot la van veure boicotejar i la van apallissar. La van portar a l'anomenada marxa de la mort on metrallaven a les dones que no podien caminar, i la nit que els SS van acabar amb totes les dones que quedaven, Conxita es va salvar juntament amb algunes companyes perquè aquella nit tenien fred i es van amagar sota un arbre i les fulles les van cobrir.

Va lluitar per sobreviure dins el camp i es va salvar, però la seva història no acaba aquí, de gran va seguir fent xerrades a instituts i va contribuir a la lluita

contra l'oblit. Va ser una de les moltes dones que van lluitar per la llibertat i encara que van intentar callar-la no ho van aconseguir.

També vaig fer unes preguntes a la Gabriela sobre la seva opinió més enfocada a avui dia. Vaig preguntar-li sobre si a la Conxita se li ha reconegut a Espanya la seva lluita i la seva resposta va ser que no, a més em va explicar que quan va saltar la notícia que la Neus Català havia mort i era l'última catalana supervivent de Ravensbrück, un membre de la seva família va redactar un comunicat dient que no havia estat així, que l'última supervivent era la Conxita i que hi era viva, arran d'això l'ajuntament de Capdella es va posar en contacte amb la família per fer un homenatge i més tard la Generalitat li va posar una placa i van fer un homenatge, però a escala nacional no ha estat reconeguda. Pel que fa al fet que se sàpiga molt més de republicans als camps de concentració nazis que de dones republicanes, pensa que per una banda és una qüestió de gènere i perquè hi havia molta més proporció d'homes que de dones. I per últim pensa que les persones que van lluitar, han estat molts anys oblidades i ara s'està començant a visibilitzar, però és un tema molt recent i que la societat no ho tracta amb consciència, els que més conscients són, aquells qui han tingut a la seva família alguna persona que va lluitar.

7.2. Eloina Fanjul, filla d'Olvido Fanjul.

Vaig entrevistar a Eloina Fanjul, filla d'Olvido Fanjul, entrevista que em va commoure ja que va ser una dona forta i lluitadora que encara havent perdut tot el que estimava va seguir lluitant.

Em va explicar que la seva mare militava a la CNT, a l'agrupació de dones antifeixistes i col·laborava al socorro roig internacional i es va formar a infermeria per ajudar. El 23 de setembre de 1937 va sortir amb un vaixell del port El Musel a la nit, on hi portaven nens per salvar-los de la guerra, va ser un viatge molt dur, pels plors dels nens que anyoraven les seves famílies i el fred que van patir, però van arribar a un port Francès on els esperava un transatlàntic Rus que els va portar fins a Londres on els esperava un altre vaixell Rus per repartir el passatge i van arribar a Leningrad on van tenir una

rebuda espectacular. Allà van separar als nens per edats i Olvido va anar a una casa a treballar de cuidadora on va conèixer a un militar del qual es va enamorar, es van casar i va quedar embarassada. Però quan les SS es van apropar a Leningrad, van enviar al seu marit al front. Més tard la van detenir i la van enviar a una presó d'Estònia on va estar un any i li van treure al nen per portar-li a les SS. Els nazis mataven molts nens, però hi havia d'altres als que adoptaven, ella no va saber ni que va passar amb el seu fill i ni amb el seu marit. Després de l'any a la presó va ser enviada a Ravensbrück on soldava autògenes que després s'utilitzaven per bombardejar i van fer sabotatge. L'alimentaven amb aigua i pell de patata o un tros de pa, però ella al camp volia morir, ja que no sabia res del seu marit i li havien tret al seu fill, i com no volia menjar les seves companyes li subjectaven les mans, li tapaven el nas, li mastegaven el menjar i li ficaven a la boca per obligar-la a menjar, va sobreviure gràcies a la solidaritat de les seves companyes.

Va ser alliberada i portada cap a hospitals a Suècia i després va demanar ser traslladada a França on va estar bastant temps i va coincidir amb un antic cunyat de qui es van enamorar i va tenir als seus 3 fills. Van tornar a Espanya a 1963 encara havent-hi la dictadura on Eloina em va explicar que contínuament estaven vigilats per la guàrdia civil i que tant a ella com al seu germà la policia els hi preguntava de que parlaven els seus pares i a l'escola els senyalaven com "els rojos", m'explicava amb tristesa.

Li vaig preguntar que perquè creu que es sap molt més de republicans a camps de concentració que de dones a Ravensbrück i em va dir que és una qüestió de gènere, no es coneix el camp tant com d'altres perquè va ser de dones. I sobretot em va dir que no podem oblidar perquè no podem repetir, aquesta era una frase que la seva mare sempre li repetia.

7.3. Iñaki Guesalaga, nebot de Maria Guesalaga

Vaig fer una entrevista a Iñaki Guesalaga, nebot de Maria Guesalaga en la que em va explicar la història de la seva tieta. Em va explicar que va anar a França en cerca del seu marit que havia fugit i on va estar a diversos camps de refugiats. La família no té constància de què Maria participes en la

resistència, va ser detinguda per les activitats clandestines del seu marit, però a la família pensen que sí que hi va participar. De Ravensbrück no va explicar gran cosa, però el que sí recordava era el fred que passaven, ja que els hiverns van ser especialment freds i al tenir el cabell rapat el fred era molt pitjor. El cabell, se'l rapaven per treure a les dones humanitat i feminitat. També recordava molt l'agressivitat dels gossos dels SS i que a qualsevol hora del dia passaven llista i les feien desvestir-se, per tant el fred la va marcar molt. A ella la van enviar a treballar a una fàbrica que elaborava paracaigudes i robaven la seda per fer-se roba interior. Al camp va conèixer a una Asturiana anomenada Rita Pérez i es van fer molt amigues perquè es protegien l'una a l'altre i després de la guerra va conèixer al fill de Rita anomenat Paco i es van casar. Després de sortir del camp, estava molt obsessionada amb la higiene íntima, ja que al camp anaven molt brutes. Passats els anys, Maria seguia tenint contacte amb algunes de les seves companyes del camp de concentració i van ser amigues fins que van morir. No va tenir fills, no es sap perquè, si va ser perquè no va poder o per què no va voler i per tant ella sempre va viure a França fins que es va fer gran que va tenir alzheimer i va tornar perquè no podia viure sola. La frase que Maria repetia a la seva família era “perdonar sí, oblidar mai”, ella va perdonar als Alemanys per poder viure però mai va oblidar el que s'havia fet.

Iñaki pensa que la memòria de les dones que van estar a Ravensbrück s'està perdent, ja que no es parla i culpa a l'educació i pensa que a les dones se les ha tractat com víctimes menors per no haver lluitat a la guerra. El fet que les dones espanyoles que van anar a Ravensbrück no siguin tan conegudes com els homes, afirma que es una qüestió de gènere i em va explicar que quan Maria va morir, el capellà que va oficiar la missa va parlar de la seva vida i va haver de dir que va estar al camp de concentració de Mauthausen perquè si no la gent no hagués conegut Ravensbrück. Finalment creu que la gent tracta la memòria històrica com una qüestió secundària perquè ja no tenim els testimonis tan presents.

7.4. Marie-Christine Jené, filla de Monique Jené.

Vaig fer una entrevista a Marie-Christine Jené, filla de Monique Jené, entrevista que em va emocionar ja que la seva mare era una dona que des de que era jove, tenia els seus ideals molt clars i va lluitar tota la vida encara que hi pogués significar la seva mort, tot i haver patit tant la seva força de voluntat i la creença en les seves conviccions la van fer sobreviure.

Marie-Christine em va explicar que la seva mare va néixer a Múrcia, però de petita ella i els seus pares van anar a França a viure. Poc abans de la Guerra Civil Espanyola van proposar al seu pare anar a Madrid per motius de treball i tota la seva família va tornar. Monique va tenir un record traumàtic amb la mort del seu pare a causa d'un bombardeig Alemany on va veure com va morir. Després de morir el seu pare van anar a Barcelona i com ella sàvia parlar Francès perfectament la CNT la va contractar per lliurar cartes, traduir documents... Quan van bombardejar Barcelona, se'n van anar cap a França i en passar la frontera les van enviar a Argelers, però ella en veure aquelles condicions va trucar a la família que tenia a França i els van recollir. Quan va acabar la guerra Franco va assegurar que cap republicà seria castigat i que tothom podia tornar, la família de Monique va tornar, però ella es va quedar a França, ja que no volia viure sota el règim franquista.

Quan a 1942 Perpignan va ser zona ocupada pels nazis va decidir que ella volia participar en la resistència, ja que tenia les idees molt clares i transportava documents en dues xarxes molt importants de resistència. Van arrestar i torturar a un company seu que la va delatar i la van arrestar, però tot i haver estat amenaçada ella no va delatar a ningú. Va estar un temps a la presó de Perpignan i després a una presó parisenc i d'aquí va anar a la presó de Fresnes on la van deixar aïllada a les fosques on Marie Christine em va explicar que la seva mare es punxava per saber si seguia viva. Més tard la van canviar de cel·la on va coincidir amb altres resistents i van establir moviments per contactar amb altres presoners. D'aquí va anar als trens on hi havia molta gent tots junts en condicions inhumanes, i van arribar a Ravensbrück on va estar treballant en vagons de sorra. A Ravensbrück va emmalaltir a causa del

fred i la poca roba que portaven a més de les condicions en les quals havien de viure. El que la va fer sobreviure a aquest horror va ser la convicció que se'n sortiria i aquesta força la va fer tirar endavant. Al camp no tenien cap higiene i ella per poder aguantar anava de les primeres a la dutxa i es dutxava amb l'aigua freda, però era una qüestió de no perdre la dignitat. Els nazis volien deshumanitzar i humiliar a les dones i ella una de les maneres de lluitar contra això va ser confeccionar sostenidors i els va repartir entre les seves companyes per no perdre la seva condició de dona i la feminitat.

La van enviar a fabricar màscares de gas on paraven la cadena de producció, ja que era una manera de resistir. Treballant a aquesta fàbrica per reivindicar aquesta feminitat va cordar-se un cordill a la camisa com si fos un cinturó, acció que va molestar a les guardianes de les SS, però que gràcies al director de la fàbrica on treballava va poder seguir portant.

Tot i haver viscut el que va viure mai va tenir odi cap als Alemanys, ja que deia que no s'ha de condemnar a un poble sencer per un règim.

Ella sempre va lluitar per la seva feminitat, ja que era una manera de sobreviure. D'aquest tema una anècdota que em va explicar va ser que quan va arribar al camp, a totes les dones les rapaven i ella no volia que la rapessin i per tant es va fer una espècie de monyos al cabell i no la van rapar mentre que a totes les altres dones sí.

Em va parlar de la solidaritat de les preses, ja que la seva mare va compartir molt de menjar amb altres preses que patien més fam que ella.

Al final de la guerra els Alemanys les van portar caminant on ella va veure muntanyes de morts, però la força interna que he esmentat abans la va fer tirar endavant i finalment van venir els anglesos el 15 d'abril. Després de l'alliberament moltes persones van morir al menjar molt i ella com va ser conscient del que passaria només va menjar el necessari. Poc després va agafar una malaltia a causa de les condicions higièniques de Ravensbrück i va caure en coma, però se'n va sortir i va tornar cap a França on va estar recuperant-se. Més tard va tornar a Perpignan on va conèixer al seu marit i va refer la seva vida i va tenir alguns reconeixements a França. No va tornar a

Espanya, però sempre van tenir les arrels espanyoles i a la seva família sempre van parlar català, ja que el seu marit era lleidatà.

Marie-Christine Jené pensa que no és una qüestió de gènere el fet que es desconeixi Ravensbrück i que el problema és que a França ha reconegut les seves víctimes a diferència d'Espanya. També pensa que aquesta hauria de demanar perdó, ja que a diferència d'altres països no ho ha fet.

Finalment em va explicar que fa poc van recuperar un rellotge i un anell de la seva mare que li van confiscar a Ravensbrück i va ser molt emotiu per ells.

7.5. Anna Tuneu, membre de l'amical de Ravensbrück

Em vaig posar en contacte amb l'amical de Ravensbrück i els hi vaig enviar unes preguntes perquè me les contestessin, i l'Anna Tuneu, membre de l'amical me les va respondre. Vaig preguntar-li que de quina manera creia que el missatge de la Neus Català, una dona que va estar tota la vida lluitant, va calar en la societat Espanyola, i em van contestar que en la seva opinió i deixant de banda els historiadors, el món acadèmic i les entitats memorialistes, ja que no es pot mesurar i parlar en termes de societat és molt abstracte, la Neus va fer immensa i magnífica tasca lluitant tota la vida per la memòria de totes les deportades republicanes a Ravensbrück i va fer que moltes persones que no tenien coneixement de què hi hagués hagut catalanes i espanyols als camps nazis se n'assabentessin i prenguessin consciència d'aquest fet. Però encara avui hi ha una gran manca de coneixement sobre aquest tema, molta gent ho desconeix i no s'ensenya a les escoles de forma obligatòria i creu que encara queda molt camí per recórrer.

Sobre el fet que es sàpiga més sobre republicans que van estar a camps de concentració com Mauthausen o Auschwitz que de les republicanes a Ravensbrück és una qüestió de gènere em va dir que creu que és primerament degut al nombre de republicans als diferents camps, però que també influeix la invisibilització de les dones a la història, és a dir, que també hi ha una qüestió de gènere, fruit de la societat patriarcal que vivim.

Vaig preguntar que si creu que la gent és conscient de la importància de la memòria o pel contrari la gent s'està oblidant del que va passar i la seva resposta va ser que hi ha gent que és molt conscient de la importància de la memòria i de conèixer el que va ocórrer en el passat, però també és cert que hi ha molta altra gent que ho desconeix i no hi té un interès especial. Em va dir que certa gent creu que parlar del passat només serveix per reobrir ferides o pot inclús ser una pèrdua de temps. Creu que això és fruit de com es va fer la Transició de la dictadura a la democràcia a Espanya, quan es va voler passar pàgina de tot el que havia succeït a canvi d'una certa reconciliació i de "mirar endavant"

A la pregunta, penses que la situació que es va viure durant la dictadura i l'exili es pot tornar a repetir si oblidem el passat em va respondre que sí, que si no tenim memòria, si no sabem d'on venim, no podrem incorporar els aprenentatges del passat per construir un futur millor.

I finalment li vaig preguntar que hem de fer per conservar la memòria de les deportades i deportats a camps de concentració, em va dir que creu que la memòria és un acte individual però també i sobretot col·lectiu. Per conservar la memòria de les deportades i deportats em va dir que cal conèixer els seus testimonis, cal prendre consciència del que va passar i el que van viure i que també cal explicar-ho a tothom que ens vulgui escoltar. Creu que les noves generacions hem d'agafar el testimoni d'aquests deportats i deportades, ara que malauradament les seves veus s'estan apagant, i mantenir viva la seva memòria per a les generacions futures. I alhora creu que hem d'exigir a les institucions, als poders públics, que vetllin per aquesta memòria i que no caigui en l'oblit.

7.6. Entrevista a Juan Carlos Collado Jiménez

Vaig posar-me en contacte amb Juan Carlos Collado Jiménez, sociòleg i especialista en història del món contemporani i li vaig enviar unes preguntes les quals em va contestar.

Vaig preguntar-li amb què propòsit volien deshumanitzar a les dones i em va explicar que la transformació de la personalitat que patia normalment una presonera al camp de concentració, mitjançant un procés de despersonalització meticulosament planificat pels botxins i carcellers dels camps. L'objectiu era el buidament progressiu de qualsevol tret d'identitat de l'esser humà, la humiliació com forma de destrucció de la persona. Les obligaven a romandre impassibles davant la crueltat i les feien sentir covards perquè no podien fer res per evitar les atrocitats.

A la qüestió de si es sap més d'Espanyols a camps com Mauthausen que de republicanes espanyoles a Ravensbrück, em va dir que no creu que sigui una qüestió de gènere, em va explicar que hem de tenir en compte que pel nombre d'afectats molt més alt a Mauthausen o Auschwitz, ha tingut major repercussió tot el relacionat amb aquests camps respecte a Ravensbrück, on a més només una minoria de la població femenina era jueva, col·lectiu que va ser més afectat. També em va dir que és per la mort de les dones que hi van estar, els testimonis es van perdre i els documents de Ravensbrück van ser cremats.

Li vaig preguntar que si una dona després de passar per un camp de concentració torna a ser la mateixa, i em va contestar que per descomptat que no, ja que sobreviure, per la majoria no va ser un camí fàcil perquè les vivències de la seva estança al camp les acompanyen tota la seva vida. La major part de les afectades han viscut des de llavors amb un sentiment de culpa per haver sobreviscut, en un estat de dol permanent, amb seqüeles psicològiques, que en el major dels casos es resumeixen en trastorns del son i altres trastorns neurocognitius, depressió, etc.. Però també han derivat inclús en suïcidis.

A la pregunta sobre si la gent és conscient de la importància de mantenir el record, em va contestar que sí que és conscient actualment en alguna mesura, segons van desapareixent els testimonis d'aquestes persones, els seus descendents, en molts casos s'estan encarregant de mantenir viva la seva memòria a través d'associacions o d'organismes similars.

Li vaig preguntar si França ha reconegut la lluita dels republicans espanyols a la resistència francesa i em va dir que als últims anys sí, ja que els espanyols

republicans exiliats van jugar un paper molt important a la resistència per la seva experiència a la Guerra Civil Espanyola. El seu paper va ser fonamental a la resistència i van ser els primers a entrar amb els tancs quan París era alliberada del nazisme.

Finalment vaig preguntar sobre si després de la dictadura es va reconèixer als supervivents dels camps de concentració i si ha estat reconegut ara, em va respondre que molt poc a poc, que al principi van ser organitzacions de biaix ideològic i que en l'actualitat, s'estan fent homenatges.

Conclusió

Quan vaig començar a elaborar el treball el meu objectiu era exposar el que van viure les dones al camp de concentració de Ravensbrück, el que van patir i tot el que van haver de viure després de l'horror i finalment respondre a la meua hipòtesi de si són les dones republicanes de Ravensbrück les grans oblidades d'entre els oblidats. Bé, doncs un cop acabat el meu treball puc afirmar que he aconseguit els meus objectius, en primer lloc he explicat els antecedents per poder entendre com les dones van arribar a camps de concentració, seguit de la història del camp, la seva organització i els experiments que se'n van du a terme. També he explicat tot el relacionat amb les republicanes espanyoles i el seu captiveri juntament amb els testimonis més coneguts o més importants. He exposat l'alliberació del camp juntament amb els processos judicials, l'oblit al què van ser sotmeses les supervivents explicant també la memòria històrica i finalment vaig concloure amb la part pràctica, que es el més important del meu treball ja que he pogut escoltar la historia de varies dones que van estar a Ravensbrück de la mà dels seus familiars més propers. Com he esmentat, al finalitzar el meu treball he pogut donar resposta a la meua hipòtesi; La resposta a si les republicanes de Ravensbrück són les grans oblidades d'entre els

oblidats és que sí, hi ha diversos factors que han fet que això sigui així, per una banda la desinformació sobre el camp de Ravensbrück a causa de la manca de documents oficials i perquè el camp va quedar en un espai que pertanyia l'antiga República Democràtica Alemanya pel que molts historiadors i investigadors no van poder investigar durant molts anys. També perquè el nombre de dones va ser inferior al dels homes i finalment i per mi el més transcendent, és perquè van ser dones, l'oblit en la meua opinió (ja que aquest argument és subjectiu i cada persona pot tenir la seva opinió) va ser una qüestió de gènere, les dones no van tenir visibilitat mai a la guerra, se les va tractar de "víctimes inferiors" per tant la seva lluita no ha estat igual de visibilitzada i reconeguda.

Crec que tant aquest treball com el tema del qual he parlat són molt importants avui dia, he pogut justificar amb informació verídica que les dones que van lluitar no han estat reconegudes i en part han estat oblidades molts anys. La importància del meu treball està en el fet que si no recordem tot el que va passar i el llegat de les supervivents, correm el risc de que torni a succeir el que elles van viure.

Elaborant el meu treball he trobat moltes dificultats, pel que fa a la part teòrica, la manca d'informació sobre aquest tema, la informació és molt poca i difícil de trobar però, crec que finalment he acabat trobant tot el que he necessitat. Pel que fa a la part pràctica, les dificultats per posar-me en contacte amb els testimonis que vaig trobar, dificultats que vaig superar i he pogut fer totes les entrevistes. I finalment la desinformació de la gent, vaig preparar una enquesta amb preguntes molt senzilles per poder veure que sap la gent sobre memòria històrica i les republicanes a Ravensbrück, però em vaig topar amb què la gran majoria no sap res del tema i tenen un concepte molt equivocat d'alguns termes, per tant l'enquesta no va sortir endavant.

Crec que pel que fa al meu tema "Republicanes a Ravensbrück", el treball no es podria prosseguir més del que ja he fet a causa que tota la informació rellevant que he trobat està exposada al treball i no es podria allargar sense que signifiqués canviar de tema, però evidentment hi ha un munt de temes

relacionats molt desconeguts que són molt importants i força interessants per fer una recerca.

Aquest treball ha estat un punt de reflexió, ja que crec que la memòria històrica es tracta com un tema secundari o se li resta importància per ser una cosa del passat i fent aquest treball m'he adonat que la memòria històrica és imprescindible per poder fer les paus amb el passat i mirar cap endavant tenint el passat com un aprenentatge que ens ha de servir per millorar i no cometre els mateixos errors que ja han estat comesos.

Aquest treball personalment m'ha marcat i és una experiència que recordaré sempre, ha estat molt emocionant poder parlar amb familiars de dones que van estar a Ravensbrück i poder apropar-me una mica a elles i entendre el que van viure. A més de cada entrevista i de cada dona de la qual he parlat, he après una cosa diferent, però el que totes m'han aportat i comparteixen és la defensa de la llibertat. He après que la valentia té nom i cognom i és de totes les dones que van lluitar per la llibertat i a les quals devem gran part de les llibertats que tenim. Oficialment i a escala nacional, no s'ha demanat perdó, jo no ho puc fer, el que sí que faig i faré és donar les gràcies per no haver deixat de lluitar mai.

Agraïments.

En primer lloc vull agrair a la meva tutora del treball, la Silvia Costa per haver-me ajudat en aquesta experiència i des del primer moment il·lusionar-se pel meu tema.

En segon lloc donar les gràcies a l'amical de Ravensbrück i en especial a l'Anna Tuneu per haver respost les meves preguntes. També pel treball que fan per la conservació de la memòria de les supervivents.

També agrair a Juan Carlos Collado Jiménez per la resposta a la meva entrevista.

I finalment agrair de tot cor a Marie-Christine Jené, Eloina Fanjul, Gabriela Grangé i Iñaki Guesalaga per haver acceptat a fer l'entrevista i compartir amb mi la vida dels seus familiars i per haver estat tan propers.

Fonts d'informació

<https://www.amicalravensbruck.org/>

https://www.ecured.cu/Campo_de_concentraci%C3%B3n_de_Ravensbr%C3%BCck#Historia

<https://www.muyhistoria.es/contemporanea/video/ravensbruck-el-campo-de-concentracion-para-mujeres#>

<https://www.lavanguardia.com/sucesos/20190913/47316462615/dorothea-binz-guardiana-nazi-ravensbruck-bunker-castigo-crimenes-las-caras-del-mal.html>

https://www.elconfidencial.com/alma-corazon-vida/2016-11-27/ravensbruck-campo-concentracion-nazi-mujeres_1291431/

http://www.teinteresa.es/espana/tiempo_0_2449555029.html

https://www.abc.es/historia/abci-herta-oberheuser-sadica-enfermera-nazi-extirpaba-y-reimplantaba-miembros-ninos-vivos-201711210235_noticia.html

https://www.abc.es/historia/abci-campo-concentracion-ravensbruck-castigo-y-cautiverio-para-mas-200-mujeres-espanolas-201808010204_noticia.html

https://www.eldiario.es/sociedad/responsabilidad-franquista-deportacion-espanoles-barbarie_1_5955572.html

<https://www.elsaltodiario.com/>

[hemeroteca-diagonal/neus-catala-republicanas-de-ravensbruck](http://hemeroteca-diagonal.neus-catala-republicanas-de-ravensbruck)

https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/mujeres-republicanas-campos-nazis_1_1729035.amp.html

<https://memoriahistorica.org.es/tag/ravensbruck/>

Annexos

Vaig elaborar una enquesta en la qual preguntava sobre la memòria històrica i que és el que la gent sap sobre Ravensbrück, però no la vaig poder afegir al treball a causa de la desinformació de la gent ja que pràcticament cap persona va saber respondre correctament a les preguntes que hi vaig fer.

